

Allieret invasion på Djursland?

Djursland som krigsskueplads? Tysk frygt for allieret invasion på Djursland i krigens sidste år 1944-45. Af Vilfred Friborg Hansen.

En allieret landgang på Djursland, et indædt tysk forsvar mod de allierede tropper, efterhånden som de kæmpede sig igennem halvøen, afgørende kampe ved en tysk forsvarslinje tværs gennem Djursland fra Randers Fjord til Kalø Vig i et forsøg på at standse de invaderende tropper, før de nåede ind i det jyske hovedland – Danmark som krigsskueplads og Djursland i centrum for begivenhederne, en befolkning, der flygter væk fra kampene eller ufrivilligt bliver inddraget i dem... Rønde en rygende ruinhob, efter at kampene er slut.

Et sandt skrækscenarie.

Ikke desto mindre var det lige præcis hvad den tyske militære ledelse regnede som en mulighed og forberedte sig på i krigens slutfase fra efteråret 1944 frem til befrielsen 5. maj 1945.

Den tyske frygt

Tyskerne var først og fremmest forberedt på en allieret landgang på vestkysten, især omkring Esbjerg. Men hertil kom fra efteråret 1944 en frygt for en allieret invasion i Kattegat-området - Østjylland / nordlige Fyn / Nordsjælland, evt. i kombination med en invasion fra vest.

Den tyske frygt ser ud til at være begyndt i september 1944, da Finland forlod alliancen med Tyskland og blev tvunget til at bekæmpe tyskerne i stedet. Det styrkede de allieredes position i Norden. Samtidig havde englænderne og amerikanerne materiel og erfaring til rådighed efter den vellykkede invasion i Normandiet i juni samme år.

Hertil kom i løbet af efteråret en frygt for, at Sverige kunne melde sig ind i krigen på allieret side – eller blive mere eller mindre "frivilligt" tvunget til det, ved at en vestallieret invasion i Kattegat-området kombineredes med en landgang i Sverige.

En sådan udvikling indebar en betydelig risiko for tyskerne. Ud over, at den ville bringe Sverige ind i krigen på allieret side, ville det også skære de tyske forbindelseslinjer til Norge over, lamme de tyske muligheder for U-bådskrig ved at spærre Øresund og bælterne, samt tvinge Tyskland til at indsætte store troppestyrker, som man havde hårdt brug for andre steder.

Tyskerne regnede kun med en vestallieret invasion, reelt med britiske styrker. En sovjetisk invasion sydfra mod øerne blev vurderet som usandsynlig, måske lige med Bornholm som en undtagelse.

Fra allieret side gjorde man naturligvis, hvad man kunne for at få tyskerne til at blive i troen på en invasion i Kattegat-området. Det bandt jo tyske styrker og materiel til et område, som man overhovedet ikke havde planer om at inddrage i krigen.

-

Kystbatterier

For at kunne imødegå en allieret invasion i Kattegat-området udpegede den tyske overkommando en række positioner for kystbatterier, fra Frederikshavn i nord til syd for Aarhus, samt på Fyn og Nordsjælland. Arbejdet med planlægningen gik i gang i september og midt i november blev den endelige placering fastlagt.

For Djurslands vedkommende blev der planlagt kystbatterier med hver fire kanoner i Udbyhøj, Skovgaarde / Fjellerup, Emmedsbo / Bønnerup Strand, Fornæs / Grenaa, Katholm, Sletterhage / Helgenæs og Hjelm. Opstillingen af de første fem skulle påbegyndes straks, de to sidste i hhv. marts og april 1945. De første fem bestykkedes med 7,5 cm-kanoner, de sidste to med 15 cm-kanoner¹ - senere dog nedgraderet til 10,5 cm-kanoner.

Efter en inspektionsrejse i områderne i november 1944 var tyskerne klar over, at det planlagte antal kystbatterier var for lille. Efter årsskiftet besluttedes det derfor at opstille yderligere to

Figur 1. De sorte prikker er den tyske marines planlagte kystbatterier medio november 1944. Andersen 2007 s. 234, udsnit.

¹ Hhv. 7,5 cm Pak 40 M kanoner og 15 cm S.K.C. / 28-kanoner. 15 cm-kanonerne havde rækkevidde på 22 km, de senere planlagte 10,5 cm-kanoner 15 km.

kystbatterier på Djurslands østkyst omkring Grenaa, nemlig i hhv. Stensmark nord for Grenaa og Hoed Kalkbrud syd for Grenaa. Det blev dog aldrig realiseret.

Kystbatterierne på Hjelm og Sletterhage nåede ikke at blive færdige før kapitulationen. Men løbegrave blev gravet, og fundamenterne til kanonerne og en del udenomsanlæg på Sletterhage nåede at blive støbt, før cementmangelen gjorde det nødvendigt at slutte arbejdet i april 1945. Sletterhage Fyrs Venner har nu etableret stier og informationstavler, så man kan danne sig et indtryk af, hvor stort et anlæg et sådant kystbatteri har været:

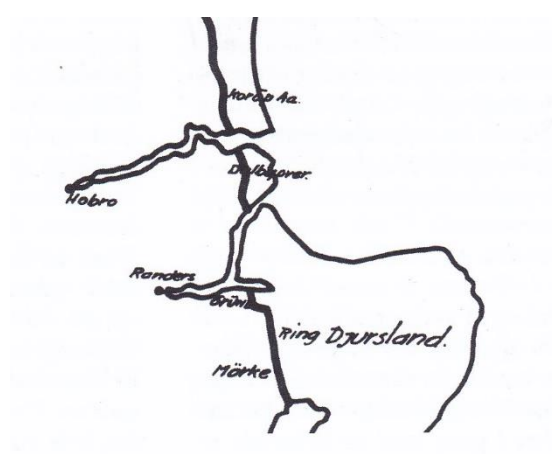
Der skulle oplagres 1.000 stk. ammunition til hver kanon. Til selve kanonstillingerne kom vandværk, elværk (generator), to projektører, ildlederbunker, ammunitionsbunker, løbegrave og mandskabsbarakker – besætningen var beregnet til 134 mand, efter nedgraderingen til 10,5 cm dog "kun" 96 mand.

Ved Sletterhage havde tyskerne i forvejen fra efteråret 1943 et radaranlæg ved det såkaldte "Tyskertårn", som er offentligt tilgængeligt og indgår i stisystemet mellem kanonstillingerne.

Blokeringsstillinger / pansergrave

Tyskerne var helt på det rene med, at det faste forsvar med kystbatterier, hvor man mødte fjenden på stranden og forsøgte at hindre ham i overhovedet at komme i land, ikke ville kunne forhindre en allieret invasion, højst vanskeliggøre eller forsinke den. Batterierne lå for langt fra hinanden, og der var ikke ressourcer til at gøre nettet mere finmasket.

Derfor indledtes i december et arbejde for at anlægge en række blokeringsstillinger ("rückwärtige Stellungen") med pansergrave hele vejen langs den jyske østkyst fra Frederikshavn i nord til Aarhus i syd, samt på Fyn og Sjælland. Stillingerne skulle kunne opfange og standse en allieret invasion, der var lykkedes ved kysterne i første omgang. På Djursland kom blokeringsstillingen til at gå fra Randers Fjord i nord til Kalø Vig i syd. Her skulle der kunne føres et bevægeligt forsvar mod en invaderende fjende, inden han trængte ind i det jyske hovedland.

Figur 2. Kort over forløbet af blokeringsstillingen på Djursland. Andersen 2007 s. 250.

Rekognosceringen til anlæggelsen af blokeringsstillingerne var tilendebragt ved årsskiftet 1944-45. Derefter gik anlægsarbejdet i gang. Men det trak ud og var langt fra tilendebragt ved kapitulationen. Man kæmpede med mangel på materialer og manglende arbejdskraft.

Manglen på arbejdskraft vides i hvert fald ved blokeringsstillingen ned til Kalø Vig at være løst ved anvendelse af russiske krigsfanger, der var indkvarteret på Rønde Højskole fra sidst i 1944 og en del ind i 1945. Ældre borgere kunne berette om det triste syn hver morgen og aften, når de "kirgisiske krigsfanger" kommanderedes ud og hjem gennem byen morgen og aften. Der blev gravet

tankspærringer mellem Rønne og Kalø og mellem hovedvejen og Følle Bund². Det kunne tyde på, at tankspærringerne blev anlagt i flere "lag", så man ville kunne trække sig tilbage fra den eller de forreste og falde tilbage til næste "lag" bagved. Rønne by ville åbenbart komme til at ligge midt i kampene.

Figur 3. Panzergraven mellem Følle og Kalø Vig, fotograferet efter befrielsen. Folk og Liv på Rønneegnen 7, s. 92.

Mineudlægning

Ud over det faste forsvar ved kystbatterier indgik også en minering af kysterne i det tyske invasionsforsvar. I løbet af efteråret 1944 udvidedes de tidligere planer til at der skulle lægges bundminer ud langs hele den østjyske kyst og Sjællands nordkyst.

Manglen på minelægningsfartøjer betød imidlertid, at realiseringen af mineringen gik meget langsomt. Der blev dog iværksat en større produktion af kystminer i Grenaa og i mindre målestok blev de planlagte miner også udlagt.

Udlægningen af en minespærring mellem Helgenæs og Sjællands Odde var tidligere planlagt og delvist udført.

I oktober 1944 begyndte den tyske marine opstilling af radaranlæg ved de indre danske farvande.

-

² "Folk og Liv på Rønneegnen" bind 7, 1985, s. 59 og 91-92.

Invasion fra vest eller øst?

Inden for tyske militære kredse foregik der i løbet af efteråret 1944 en diskussion af, om en allieret invasion var mest forventelig på den jyske vestkyst eller østkysten. Da man kom ind i vintermånederne blev det af nogle fremført, at en invasion på vestkysten ville være næsten umulig om vinteren, hvorimod den kunne gennemføres på den noget "mildere" østkyst.

17. november sluttede Hitler og OKW ("Oberkommando der Wehrmacht") diskussionen af med en salomonisk beslutning om, at tyngdepunktet i det tyske invasionsforsvar fortsat skulle ligge på vestkysten, men at en forstærkning af Kattegats kyster samtidig var ønskelig.

20. – 21. januar gennemførtes et krigsspil, der skulle muliggøre en nærmere belysning af mulighederne for at imødegå en allieret invasion på den jyske østkyst. Alle værnsschefer deltog. Oplægget var en engelsk invasion "på den jyske østkyst, primært Djursland, ved mindre afledningsangreb på vestkysten".

Interessant set med djurslandske briller! Tyskerne regnede åbenbart Djursland for det mest sandsynlige mål for en allieret invasion.

Krigsspil med Djursland i centrum

Konklusionen på krigsspillet blev, at en invaderende fjendtlig styrke ville få store problemer på grund af de geografiske forhold. For det første ville de lange forsyningslinjer varsle forsvarerne i tide, og den ringe vanddybde ville forhindre indsatsen af svære krigsskibe. De smalle farvande ville gøre det vanskeligt for større flådeenheder at operere. De ville blive et let mål for angreb fra nærliggende baser – her må bl. a. være tænkt på Tirstrup flyveplads. De store afstande ville være "et problem for det fjendtlige luftvåben ved både luftlandsætning, forsyning ad luftvejen samt opretholdelsen af luftherredømme".

Konklusionen af disse iagttagelser måtte være, at vestkysten, især Esbjerg, fortsat skulle være tyngdepunktet i det tyske invasionsforsvar.

Krigsspillet resultat har formodentlig beroliget tyskerne. Dog ikke mere, end at Dönitz den 15. februar over for Hitler erklærede, at "han fortsat anså risikoen for en landgang i Kattegat for at være størst" – om end lige for tiden ringe på grund af vejrforholdene. Endnu 28. februar hilste Dönitz kystforsvaret ved Kattegat velkomment.

Aftagende frygt

I løbet af februar aftog frygten for invasion i Danmark i takt med den katastrofale udvikling på andre frontafsnit. En invasion i Danmark måtte mere og mere regnes for overflødig for de allierede. Tyskerne blev vel også så optaget af helt akutte problemer, at der ikke var overskud til også at tage sig af de mindre akutte.

I slutningen af februar blev udlægningen af bundminer opgivet, da skibene skulle bruges til transport af tyske flygtninge over Østersøen. Midt i april blev udlægning af minefelter i Kattegatområdet endeligt opgivet af samme grund. Arbejdet på Sletterhage gik som nævnt i stå på grund af især mangel på cement, og det samme har sikkert været tilfældet andre steder.

Figur 4. Sven Weel Jensen fra Sletterhage Fyrs Venner ved et af de udgravede betonfundamenter til en kanon ved Sletterhage. Kanonen nåede ikke at komme på før befrielsen. Sletterhage Fyrs Venners hjemmeside.

Litteratur:

Andersen, Jens: "Tysk invasionsforsvar i Danmark 1940-45", Kbh. 2007

Christensen, Arne Bonvig: "Invasion i Danmark?" Odense 1976

"Folk og Liv på Røndeegnen", bind 7, Rønde 1985

Sletterhage Fyrs Venner, hjemmeside.

-

(skrevet af Vilfred Friborg Hansen til hjemmesiden februar 2019)